

Jan & Jet

OP STAP MET JAN EN JET

Op stap met Jet en Jan geeft kinderen uit groep 3 en 4 van de basisschool een beeld van het dagelijks leven rond 1920 in Ruinerwold. Hierbij komen de volgende thema's aan bod: kleding, wonen, werken, huishouden, voeding, vervoer, school en spel. Deze thema's bieden ruimte aan de individuele beleving van alle leerlingen. Daarom kan het materiaal uitstekend een plek krijgen binnen intercultureel onderwijs.

Zowel op school als in het museum zijn de kinderen zoveel mogelijk actief bezig. Op een speelse wijze oefenen zij onderzoeksvaardigheden met authentieke bronnen.

HET VERHAAL ALS DIDACTISCH MIDDEL

In *Op stap met Jet en Jan* is het verhaal van Jet en Jan de rode draad. Dit verhaal verbindt de subthema's op een logische manier met elkaar, het brengt de geschiedenis tot leven en biedt kinderen de mogelijkheid om zich te identificeren met de twee hoofdpersonen.

In de voorbereidingsles op school krijgen de leerlingen het eerste deel van het verhaal te horen. Op deze manier maken zij kennis met de familie van Jet en Jan en de dagelijkse gang van zaken bij hen thuis. Het verhaal wordt voorgelezen met daarbij op het digibord de bijbehorende foto's.

Bij het bezoek aan het museum worden verschillende aspecten uit het verhaal concreet: de leerlingen zien en gebruiken voorwerpen, die ook in het verhaal van Jet en Jan aan de orde komen. In het museum worden de leerlingen begeleid door een educatief medewerker. De leerlingen komen in aanraking met voorwerpen uit het leven van Jet en Jan. Ze doen in groepjes onderzoek binnen een circuit van activiteiten.

In de verwerkingsles op school horen de kinderen het tweede deel van het verhaal. Hierin gaan Jet en Jan naar school en vindt Jet een gulden op straat. Over deze vondst kun je een mooi gesprek voeren met de groep. Kennen ze dit muntstuk? Wat denken zij dat Jet met de gulden gaat doen en vragen zoals wat zouden zij er zelf mee doen?

Vervolgens kan er gekozen worden om de lessuggestie **OUDE VOORWERPEN** en/of **BUITENSPELEN** nog uit te voeren.

VOORBEREIDINGSLES OP SCHOOL – HET VERHAAL 1^e deel

Activiteit:	eerst deel van het verhaal voorlezen, klassikaal.
Doel:	Introductie van het hoofdthema van het project, dagelijks leven rond 1920. De voorkennis van de kinderen inventariseren en activeren.
Duur:	20 minuten

LESOMSCHRIJVING

Lees het eerste deel van het verhaal over Jan en Jet voor aan de kinderen. Gebruik hierbij de foto's ter verduidelijking van de woorden. De nummers tussen haakjes geven aan welke foto er op het digibord getoond wordt.

JAN EN JET (tussen haakjes het nummer van de foto)

DEEL 1

Jet ligt in de bedstee (1). Ze is net wakker geworden en ze wrijft zich in haar ogen. Haar drie zusjes liggen nog rustig naast haar te slapen. Het is pikdonker in het kleine hokje, en lekker warm. De klok van de Hervormde kerk slaat zes keer. Moeder roept: "Het is zes uur!! Zes uur!!" Tijd om op te staan.

Dirkje en Miep schrikken meteen wakker. Pien zucht en kreunt. Ze is nog moe en heeft geen zin om op te staan. Ze rekt zich eens flink uit. Haar voeten komen nu bij het hoofdeind van Jet onder de dekens vandaan. Haar teen zit zowat in Jets neus! Jet draait zich gauw om. Ze gluurt door een kier in de deurtjes van de bedstee. Haar moeder steekt de petroleumlamp (2) aan met een lucifer. Hè, dat ziet er een stuk gezelliger uit! Jet springt uit de bedstee. Brrr, wat is het koud. Snel stapt ze van de stenen vloer op de mat. Die prikt in haar blote voeten.

Moeder staat al klaar met een klusje voor Jet.

"Ga eens gauw die sok van Jan stoppen," zegt ze, "dan kan hij hem straks aan naar school. Hij zit in het naaitasje." "Ja moeder," zegt Jet, en schiet in haar wollen hemd en onderbroek. Hup, de blauwgrijs gestreepte jurk aan, met daaroverheen een schoon wit schort, en Jet is klaar. Ze pakt het tasje met verstelwerk (3,4) en gaat ermee bij de kachel zitten. Erg warm is die nog niet, want grootvader heeft er net een paar blokken hout op gegooid. Elke ochtend staat grootvader als eerste op om de kachel aan te maken. Onder in de kachel stopt hij sprokkelhout (5), dat hij met een bosje gedroogde heide in brand steekt. Nadat de blokken hout stevig branden verspreidt zich de warmte door het vertrek. Jet draait af en toe haar rug naar de kachel, zodat deze ook lekker warm wordt.

Grootvader zegt niks. Hij kauwt zijn pruimtabak (6) en af en toe maakt hij een slurpend geluid, als het bruine spuug uit zijn mondhoek dreigt te lopen. PRRT! Met een boog spuugt opa de uitgekauwde pruim in het kwispedoor (7). Meteen steekt hij een nieuw stuk tabak achter zijn kiezen en het kauwen gaat verder.

Pien is nu ook opgestaan en helpt Dirkje en Miep met aankleden. Moeder heeft de kleine Pieter in zijn kinderstoel aan tafel gezet. Ze maakt een bordje pap voor hem op het petroleumstel. Ze kijkt om als Jan van de trap komt stommelen. "Heb je het een beetje warm gehad vannacht, jongen?" vraagt moeder. Jan schudt zijn hoofd van nee. "Ga maar even water halen voor de koffie," zegt ze. "En daarna moet je de kookpot (wasketel) (8) met water vullen, want ik moet vanochtend de smerige luiers en lakens wassen." Jan stapt in zijn klompen, met maar één sok aan. Om zijn hals wikkelt hij een oude sjaal.

De waterput (pomp) (9) staat opzij van het huis. Op de kerkklok ziet Jan dat het al bijna half zeven is. Hij moet opschieten. Hij zwenfelt zo hard hij kan aan de pomp en sjouwt dan met een volle emmer terug in huis. Moeder giet water over in een pan die op de kachel staat. Jan gaat meteen de deur weer uit, om de kookpot vol te gooien met putwater.

"Jan, wacht op mij, ik ga meel!", roept Jet. Ze is klaar met de sok, Jan kan hem meteen aan. De kookpot, met daaronder een vuurplaats (10), staat op het erf naast de put waar onderin het grondwater opborrelt. Behendig gooit Jan het emmertje in de put en schept het water in de kookpot. Er gaan wel vijf emmertjes water in. Het vuur wordt straks aangestoken. Voor het wassen van luiers en lakens moet het water bijna kokend heet zijn. Van al dat geklots van het water moet Jet plassen. Ze loopt meteen door naar de poepdoos (11) achter het huis. Jet haalt de deksel van de ton en doet een plas. Als ze uit het huisje komt ziet ze Jan op het plaatsje. Hij verspreidt de as van de kachel over het erf om de gaten te vullen. Als Jet hem aankijkt, moet ze lachen: Jan heeft een grote zwarte veeg over zijn gezicht. "Piet de Smeerpoets, Piet de Smeerpoets," zegt ze pesterig. En dan, met een deftig stemmetje:

"Piet was een smeerpots op en top,
Die schrikte voor een waterdrop.
En als een dwaze om zich greep
bij 't zien van waskom, spons en zeep.
Zijn hoofd was als een ragebol,
Met stof en spinnenwebben vol:
Zijn nagels, foei om van te gruwen!
Wie zou zoo'n vuile knaap niet schuwen?"

Dit versje heeft ze op school gelezen in het prentenboek van meester Worst. "Stomme schooljuf, hou je mond!", snauwt Jan. Met zijn zwarte handen omhoog loopt hij dreigend op Jet af. Jet rent lachend naar binnen. Jan gaat haar achterna en botst tegen Miep aan. Die begint te gillen van opwinding. Leuk, stoeien! Ze rent Jan achterna. Met z'n drieën rennen ze rondjes om de tafel. Dan draait Miep zich om. Ze wil Jan tegenhouden en ze gaat met haar hele lijf aan de zak van zijn korte broek hangen. KRRRAAKKK!! de zak van de broek scheurt uit. Miep laat meteen los en loopt geschrokken achteruit. Jan en Jet staan tegelijkertijd stil. Ze kijken elkaar aan. Heeft moeder het gehoord? Moeder staat met de rug naar de kinderen toe. Langzaam draait ze zich om.

"Wat is er in jullie gevaren?", vraagt ze streng. "Eerst maken jullie een hels kabaal. En nu heerst hier een stilte als op het kerkhof. Wat is er gebeurd?"

Jet begint te stotteren: "Nou, eh, we doen een nieuw soort van krijgertje, enne eh, als je iemand op z'n oor tikt moet iedereen stil blijven staan en zijn mond dichthouden...ja zo gaat het, hé Jan?" Jan knikt hard van ja. Moeder heeft gelukkig niet gehoord dat zijn korte broek gescheurd is. En dat hoeft ze ook heus niet te weten. Het is niet de eerste keer. Er zijn al heel wat gaatjes en scheuren gerepareerd. Het is Jans enige doordeweekse broek, hij draagt hem zomer en winter. Eigenlijk moet hij er heel zuinig op zijn. Fronsend kijkt moeder hen aan, ze gelooft het verhaal maar half. "Jaja, wat de kinderen van tegenwoordig allemaal voor gekke spelletjes verzinnen. Maar nu is het afgelopen. Jullie mogen niet rennen in huis. En Jet, schiet nou eens op, de koffie is nog niet gemalen."

Miep verstoopt zich bij grootvader in de achterkamer. Jan gaat zijn gezicht schoonmaken en Jet pakt stilletjes de koffiemolen. (12) Ze doet er koffiebonen in en begint te draaien. Ze denkt: "Ik ben blij dat het voorjaar wordt, dan hoef je tenminste niet altijd met zijn allen binnen te zitten. Dan kunnen we weer buiten spelen en zit moeder er ook niet altijd bij. Ze ziet ook alles. Behalve nu met die scheur. Maar hoe moet het nu verder met die broek?" Met een zucht staat ze op en geeft haar moeder het laatje van de koffiemolen met de gemalen koffie erin. Moeder giet het water op en al snel ruikt het hele huis naar verse koffie. Het is tijd voor het ontbijt en iedereen gaat aan tafel. Ze eten donkerbruin roggebrood met een beetje reuzel (13). Moeder heeft nog wat melk over. Ze doet er water bij en verdeelt het over de vier jongste kinderen. Grootvader slurpt zwijgend zijn koffie. Pien helpt Pietertje met zijn pap, en Jet heeft Miep op schoot genomen. Jan zit zo ver mogelijk van moeder, dan ziet ze de scheur in zijn broek niet. Vader en Bart zijn al eerder opgestaan. Elke ochtend moeten ze om vijf uur op de Karstenhoeve (14) zijn, om de koeien te melken. Boer Karsten heeft heel veel melkkoeien, wel meer dan vijftientig. (15) Na het melken moeten ze de koeien, schapen en varkens verzorgen. Als dat klaar is heeft boer Karsten altijd wel een karwei, zoals het bikken van keien om het erf en de weg te verharderen (16). Of het dorsen van graan dat in de droogschuur opgeslagen staat. (17,17a) Als er veel onkruid is gaan ze na schooltijd mee naar het land van boer Karsten om de akkers met graan, aardappelen en knollen te wieden. En in de zomervakantie moet iedereen helpen bij de oogst op de boerderij. (18)

Na het eten gaat Pien naar haar werk als keukenmeisje in de havezathe (19) in De Wijk. Dirkje, Miep en Pieter blijven de hele dag bij moeder thuis. Jet en Jan gaan naar school maar eerst moeten ze moeder nog helpen met wat klusjes. Jan moet de poepton legen in een groot gat achter op het erf. Heel voorzichtig loopt hij met de volle, stinkende ton naar het gat. In een grote boog klatert de inhoud in het gapende gat. Jet heeft de nachtspiegel (po) (20) uit het pottenkastje gehaald en leeggegooid. Daarna heeft ze een emmer water gepakt en een sopje gemaakt. Ze is druk bezig om het poephuisje en het plaatsje achter te schrobben. Ze moet opschieten want om acht uur begint de school.

Onderweg zegt Jan: "Jij ook met dat stomme versje over Piet de Smeerpoets. Nou heb ik een scheur in mijn broek." Oei, dat was Jet alweer helemaal vergeten. "Als je maar niet denkt dat ik die scheur ga naaien, dat is meidenwerk!" bromt Jan. Jet denkt even na en zegt: "Nou goed, ik naai hem vanmiddag, als ik straks in de pauze met jouw hoepel mag spelen." Jan kijkt opgelucht. "Goed, dat is dan afgesproken!"

NABESPREKING

Bespreek het verhaal na met de leerlingen.

Stel hierbij de volgende vragen:

- Speelt het verhaal in deze tijd?
- Hoe weet je dat? (*Verschillen met nu laten benoemen: bedsteden, geen water, geen elektriciteit, geen wc, koffiebonen zelf malen etc.*)
- Hoeveel jaar geleden speelt dit verhaal zich af?
- In welk jaartal?
- Hoe weet je dat?
- Ken jij iemand die toen heeft geleefd? (*Opa's, oma's, overgrootouders.*)
- Herkennen leerlingen voorwerpen van de foto's die ze misschien thuis ook hebben? Of bij opa en oma hebben gezien?

OP BEZOEK IN MUSEUMBOERDERIJ DE KARSTENHOEVE

Kort verloop van het bezoek aan museumboerderij 'de Karstenhoeve'

Duur museumbezoek: 90 minuten.

NB: naast de docent zijn er een aantal begeleiders nodig.

Introductie voor de hele klas in het museum.

De leerlingen krijgen een rondleiding door het museum, waar ze ook de voorwerpen tegenkomen uit het verhaal van Jan en Jet.

Na de rondleiding wordt de klas in kleine groepjes verdeeld.

Circuit – doe activiteit waarbij de leerlingen zelf activiteiten gaan doen. Zoals sop maken, koffie malen, met griffel op leetje schoonschrift schrijven.

VERWERKINGSLES OP SCHOOL – HET VERHAAL 2^e deel

Activiteit: tweede deel van het verhaal voorlezen, klassikaal.
Duur: 15 minuten

LESOMSCHRIJVING

Lees het tweede deel van het verhaal over Jan en Jet voor aan de kinderen. Gebruik hierbij de foto's ter verduidelijking van de woorden. De nummers tussen haakjes geven aan welke foto er op het digibord getoond wordt.

JAN EN JET (tussen haakjes het nummer van de foto)

DEEL 2

Op weg naar school op de Dr. Larijweg komt Jan zijn vrienden tegen. Hij rent met Piet en Willem voor Jet uit. Zo hebben ze nog tijd om te spelen op het plein, voordat de schoolbel gaat. Jet vindt het wel fijn om eventjes alleen te lopen. Het is al druk op straat. De jongen van de bakker fietst voorbij met een grote mand vol broden die hij gaat bezorgen bij de mensen thuis. Wat ruikt dat verse brood lekker! In de verte klinkt de stem van de marskramer (21). Hij heeft een kist op zijn rug met allemaal huishoudelijke spullen, zoals borstels, koffie en schoonmaakmiddelen. Hij komt bij iedereen aan de deur. Jet loopt hem snel voorbij. Opeens hoort ze: "Dag Jet Smink". Het is Geurt met zijn bokkenkar (22). Jet zegt zachtjes: "Goedemorgen". Geurt is twaalf jaar en komt voor schooltijd ook vaak bij hen aan de deur om melk te verkopen. Hij heeft een kar met daarop twee melkbussen. De kar wordt getrokken door een jonge bok.

Jet loopt verder over de keien. Daar hoort ze een brommend geluid. Hé, een auto. Die zie je niet zo vaak. Wie zou het zijn? Het is de auto van baron Vos van Steenwijk. Jet kent de baron wel omdat haar zus Pien op zijn havezathe werkt als keukenmeisje. Maar ze kan natuurlijk niet naar hem zwaaien. Daar is hij veel te deftig voor. Opeens ziet Jet iets glinsteren in het gras onder de bomen. Wat is dat? Ze bukt zich om het op te rapen. Het is een glimmende, zilveren gulden (23). Ze heeft een gulden gevonden! Snel doet ze haar hand weer dicht, ze kijkt om zich heen. Heeft niemand het gezien? Ze wordt er zenuwachtig van.

"Ik heb een gulden, een hele gulden, ik heb een gulden, een hele gulden," zingt het door haar hoofd. Stuivers, dubbeltjes, centen en halve centen, (24) die heeft ze vaak genoeg in haar hand, als ze voor moeder boodschappen moet doen. Maar een hele gulden! En niemand weet dat zij hem heeft!

"Ha!," denkt ze "wat kan ik allemaal voor een gulden kopen? Er is zoveel dat ik wel zou willen hebben. Of moet je een gevonden gulden naar de politie brengen?..."

In de verte hoort ze de schoolbel. Snel wikkelt ze de gulden in haar zakdoek en ze stopt hem diep in de zak van haar schort. Met haar hand op de zak gedrukt rent ze naar school.

Ze is bijna te laat, alle andere kinderen zijn al in het lokaal. (25) Het is een groot kabaal, met zestig kinderen die door elkaar praten en lachen. Dan wordt het opeens muisstil. Alle kinderen gaan netjes rechtop staan naast hun schoolbank. Meester Worst staat in de deuropening. “Goedemorgen jongens en meisjes.” Alle kinderen antwoorden in koor: “Goedemorgen meester Worst,” en gaan netjes in hun schoolbank zitten. Ze beginnen met rekenen. Jet pakt haar houten schooltas en schuift het deksel eraf. De schooltas is nog van haar vader geweest. Ze pakt haar lei en griffel (26) eruit en schrijft de sommen van het bord over. Het is doodstil in de klas. Je kunt alleen nog maar het gekras van de griffels horen.

Jet kan haar gedachten maar moeilijk bij de les houden. Ze denkt aan de scheur in de broek van Jan en aan het strenge gezicht van moeder. Moet ze de gulden niet aan moeder geven? Die heeft het geld hard nodig. Maar als ze de gulden bewaart tot na de zomer, als de kermis weer komt...dan zou ze wel tien keer in de draaimolen kunnen! En net zoveel kaneelstokken en kandijbrokken kopen als ze lust! Misschien kan ze een prentenboek kopen, of een ganzenbordspel, dat is leuk voor iedereen...

In de pauze geeft Jan haar zijn hoepel. Jet kijkt haar broer verbaasd aan. Ze was alweer vergeten dat ze de scheur in Jans broek zou naaien. Ze denkt alleen maar aan de gulden in de zak van haar schort. Zal ze aan Jan vertellen wat voor schat ze heeft gevonden? Maar nee, ze wil eerst zelf besluiten waaraan ze het geld gaat uitgeven. Ze pakt de hoepel en rent de straat op om met Marie te hoepelen.

Die middag zijn alle jongens om half vier vrij. De meisjes blijven in het lokaal want juffrouw Onster geeft nog een uur handwerkles (27). Als ze bezig zijn met het naaien van een knoopsgat stopt Jet snel een draadje in de zak van haar schort. Dat gaat ze vanmiddag gebruiken om de scheur in Jans broek te naaien. Ze denkt bij zichzelf: “Jan is al lekker buiten aan het spelen. En ik moet straks ook nog die stomme scheur naaien. En misschien nog wel meer verstelwerk doen voor moeder. Die jongens hebben het maar wat gemakkelijk!” Maar ze kan toch niet echt heel jaloers zijn op Jan. Want, zegt ze tegen zichzelf: “In mijn zak zit een gulden en in die van Jan zit een scheur!”

NABESPREKING

Bespreek het verhaal na met de leerlingen. Laat beide afbeeldingen van de gulden zien, voor- en achterkant. Of, nog mooier, neem een gulden mee!

Stel hierbij de volgende vragen:

- Kunnen de leerlingen het verhaal afmaken?
De centrale vraag hierbij is: Wat doet Jet met die gulden?
- Weten de leerlingen wat een gulden is?
- Hebben ze ooit een gulden gezien of thuis misschien een gulden liggen?
- Weten ze de waarde van een gulden omgerekend in euro's?
- Wat zou je vandaag de dag allemaal voor een gulden kunnen kopen?

VERWERKINGSLES OP SCHOOL – OUDE VOORWERPEN

Vraag de leerlingen of ze een oud voorwerp van hun opa of oma mee nemen naar school. Laat ze alvast over de vragen hieronder nadenken, zodat ze er iets in de klas over kunnen vertellen.

Vragen:

- Wat is het?
- Wordt het nog steeds gebruikt?
- Wie heeft het gebruikt?
- Waar is het voor gebruikt?
- Wanneer is het gebruikt?
- Wat gebruik je nu om hetzelfde te doen?
- Werkt het nog?
- Is het veranderd?
- Waar is het van gemaakt?
- Hoe ruikt het?
- Maakt het geluid?
- Is het versierd?

VERWERKINGSLES OP SCHOOL – BUITENSPELEN

BUITENSPELEN!

Doe tijdens de gymles ouderwetse buitenspelelen op het schoolplein. Maak een circuit met: touwtje springen, tollen, kaatseballen, knikkeren, blindemannetje etc.